

Investigation of the Spatial Composition of the *Talar* and the Interior Covered Space in the Architecture of the Main Segments of Kashan Historical Houses

Neda Taki¹

1. MA in Iranian Architectural Studies, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran

Article Info

Original Article

Received: 2020/04/17;

Accepted: 2020/05/21;

Published Online 2020/06/30

 10.30699/athar.40.2.59

Use your device to scan
and read the article online

Corresponding Author

Neda.Taki

MA in Iranian Architectural
Studies, Shahid Beheshti
University, Tehran, Iran

Email:

neda.taki@gmail.com

ABSTRACT

Kāshān is a city with remarkable houses. This paper provides a new consideration and analysis of composition of main spaces in Kāshān historical houses. There are common features in system of main space composition which comes to informative results. The conjunction of spaces together on one side establishes a coherent relationship between them, and in particular with the intermediate space. The spaces of each side that sit together are interconnected, but each segment is independent of others. This system is called "Spatial Composition" in this research. With this approach, and taking into account the main and important segments that have more spatial diversity, we arrive at the same spatial combinations that come around three major and most important spaces.

The paper is composed of 5 main parts. The first part examines the research background. In the second part, samples of *Talar* and Covered space is considered. Following the third part, the base sample is selected from the samples. The fourth section considers the base sample. The last section, which is a summary of the three previous sections, examines the space composition, resulting in spatial patterns around the two main spaces of the *Talar* and Covered space, and categorizes how the spaces are placed next to each other.

Keywords: Main Space Composition, Kashan houses, *Talar*, Covered space

Copyright © 2019. This open-access journal is published under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

How to Cite This Article:

Taki N. Investigation of the Spatial Composition of the *Talar* and the Interior Covered Space in the Architecture of the Main Segments of Kashan Historical Houses. Athar. 2019; 40 (2): 59-70

مقاله پژوهشی

بررسی ترکیبات فضایی تالار و سرپوشیده در معماری جبهه‌های اصلی خانه‌های کاشان

ندا تاکی

۱. کارشناس ارشد مطالعات معماری ایران، گروه تاریخ معماری و مرمت ابنیه و بافت، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهیدبهشتی، تهران، ایران

اطلاعات مقاله	خلاصه
دریافت: ۱۳۹۹/۰۱/۲۹ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۳/۰۱ انتشار آنلاین: ۱۳۹۹/۰۴/۱۰	شهر کاشان دوره قاجار خانه‌های تاریخی ارزشمندی را در خود جای داده است. هدف نوشتار حاضر، بررسی و تحلیل ترکیب‌بندی فضاهای جبهه‌های اصلی در خانه‌های کاشان دوره قاجار است. در نظام ترکیب‌بندی جبهه‌های اصلی ویژگی‌های مشترکی یافت می‌شود که از کنار هم گذاشتن آنها نتایج آموزنده‌ای حاصل می‌شود. هم‌نشینی فضاها کنار یکدیگر در یک جبهه ارتباط منسجمی را میان آنها و به‌ویژه فضای میانی برقرار می‌کند؛ از این‌رو فضاهای هر جبهه، از درون با هم ارتباط دارند، اما هر جبهه از سایر جبهه‌ها مستقل است. این نظام فضایی در این پژوهش «عرصه» نام دارد. با این رویکرد و با توجه به جبهه‌های اصلی و مهم که تنوع فضایی بیشتری دارند، ترکیب‌های فضایی مشترکی به‌دست آمده است که حول دو فضای اصلی و مهم‌تر می‌آیند. در این مقاله، به‌کمک روش تفسیری-تاریخی، با تمرکز بر آثار، فضاها و «مشاهده و مطالعات میدانی»، این رویکرد بررسی و به پرسش‌های پژوهش پاسخ داده شد.
نویسنده مسئول: ندا تاکی کارشناس ارشد مطالعات معماری ایران، گروه تاریخ معماری و مرمت ابنیه و بافت، دانشکده معماری و شهرسازی، دانشگاه شهیدبهشتی، تهران، ایران	کلیدواژه‌ها: ترکیبات فضایی اصلی، خانه‌های کاشان، تالار، سرپوشیده
پست الکترونیک: neda.taki@gmail.com	

حق کپی رایت انتشار: این نشریه ی دارای دسترسی باز، تحت قوانین گواهی‌نامه بین‌المللی Creative Commons Attribution 4.0 International License منتشر می‌شود که اجازه اشتراک (تکثیر و بازآرایی محتوا به هر شکل) و انطباق (باز ترکیب، تغییر شکل و بازسازی بر اساس محتوا) را می‌دهد.

مقدمه

و سرپوشیده در مرکز به چه الگوهایی در ترکیب‌بندی «عرصه‌ها» می‌انجامد؟
برای این پژوهش ده خانه انتخاب شد که عبارت‌اند از: طباطبایی، باکوچی، بروجردی، عباسیان، عامری‌ها، بنی‌کاظمی، حسینیان، شریفیان، صالح، آل‌یاسین. سپس حاصل کار با پانزده خانه دیگر، یعنی خانه‌های سجادی، تهامی، علاقه‌بند، کارخانه‌چی، خیریه، عطارها، دستمال‌چی، اصفهانیان، جهان‌آرایی (تخریب شده است و تنها از روی نقشه‌ها بررسی شد)، رزاقیان، تاج، مرتضوی، حکیم‌باشی، فلاحتی، فاضل (هاشمیان) مطابقت داده شد تا نتیجه تسری یابد و به پرسش‌های پژوهش پاسخ داده شود. می‌توان گفت ملاک انتخاب این ده خانه، خانه‌های اعیانی و برای ثروتمندان است و چهره کاملی از معماری آن دوره می‌دهد؛ یعنی محدودیت زمین و مالی خواسته طراح را محدود نکرده است. بررسی ترکیب فضایی

این مقاله زمینه‌ای برای شناخت معماری خانه‌ها در دوره قاجار است. انتخاب دوره قاجار به این دلیل است که بیشتر خانه‌ها بعد از زلزله ۱۱۹۲ ه. ق هستند که یا در این زلزله صدمه دیده‌اند و بازسازی شده‌اند یا به‌کل دوباره ساخته شده‌اند (Naraghi, 2005, P. 296). خانه‌های این دوره معماری ارزشمند و متنوعی دارند و به لحاظ این تنوع، نمونه‌های خوبی از تحولات و نوآوری‌ها در دوره قاجار به شمار می‌آیند. به گفته فرخ‌یار ساخت خانه‌ای مانند خانه بروجردی هجده سال طول می‌کشد و برای ساخت آن بیش از ۱۵۰ بنا، هنرمند و گچ‌کار همکاری کردند (Farokhyar, 1991, P. 47). هدف این مقاله پاسخ به این پرسش‌هاست که ۱. الگوی فضایی جبهه‌های مختلف با تأکید بر جبهه اصلی در خانه‌های کاشان دوره قاجار چگونه است؟ ۲. فضای میانی به‌مثابه مهم‌ترین فضا چه اصولی را در ترکیب‌بندی دنبال می‌کند؟ ۳. استقرار فضاهایی مانند تالار

می‌کنند؛ با این تفاوت که سیاق خانه‌های تاریخی در آنها متفاوت است. خانه‌های کاشان در مقاله‌ی امینیان نیز توصیف شده ولی هر خانه به صورت مجزا بررسی شده است و نگاهی به ترکیب فضایی اجزا و تطبیق خانه‌ها با هم ندارد (Aminian, 1999).

نمونه‌های مطالعاتی تالار و سرپوشیده

در ادامه، نمونه‌های انتخاب شده بیان می‌شوند که براساس آنها به دسته‌بندی خواهیم رسید. درواقع تالار و انواع آن و سرپوشیده بررسی شده‌اند.

تالارهایی که تنها با حیاط از یک سمت ارتباط دارند و با فضاهای دیگر مرتبط نیستند، عرصه‌های ساده‌ای هستند که نمونه‌های آن را در ده خانه در جبهه‌های شمال شرقی خانه بروجردی، شمالی خانه صالح، شمال شرقی اندرونی خانه عباسیان و در پانزده خانه در جنوب شرقی خانه دستمالچی، شرقی خانه سجادی، شمال شرقی خانه کارخانه‌چی، شمال غربی خانه فاضل (هاشمیان) می‌بینیم (جدول ۱).

نمونه تالار را وقتی از عرض به سرپوشیده فرعی مشرف می‌شود، در جبهه جنوب غربی و شمال شرقی حیاط‌های خانه عامری‌ها، در جبهه جنوبی خانه صالح و همچنین در پانزده نمونه دیگر تنها در جبهه شمالی خانه خیریه داریم. تالار را وقتی از سه طرف به سایر فضاها مشرف می‌شود، تنها در دو نمونه از ده نمونه یعنی در خانه بروجردی و در خانه شریفیان می‌بینیم. تالارهایی که از دو ضلع اصلی به حیاط اشراف دارند، در ده خانه در جبهه جنوبی خانه حسینیان و بنی‌کاظم و در پانزده خانه در جبهه شمال غرب خانه اصفهانیان و جبهه جنوب شرق خانه فاضل (هاشمیان) وجود دارند. تالار مشرف از سه طرف به حیاط، تنها در خانه طباطبایی در دو جبهه روبه‌روی هم، یعنی در شمال غربی و جنوب شرقی و در پانزده خانه در جبهه شرقی خانه علاقه‌بند وجود دارد. زمانی که فضای سرپوشیده در مرکز قرار می‌گیرد، نمونه‌هایی در جبهه شمال شرقی خانه آل‌یاسین، جبهه شمالی خانه شریفیان، جبهه شمالی خانه بنی‌کاظمی، جبهه جنوبی خانه بروجردی در ده خانه و در پانزده خانه در جبهه جنوب شرقی خانه تهامی، جبهه جنوب غرب خانه جهان‌آرایی و جبهه جنوبی خانه عطارها تعیین می‌یابد.

در این خانه‌ها ما را با چگونگی و روش رسیدن به راه‌حل آن دوران آشنا می‌کند و درس‌های مختلفی به ما می‌آموزد. روش این پژوهش تفسیری- تاریخی با تمرکز روی آثار، فضاها و «مشاهده و مطالعات میدانی» است.

پیشینه پژوهش

یکی از پژوهش‌هایی که درباره خانه‌های کاشان انجام شده است، کتاب *خانه، فرهنگ، طبیعت* اثر Haeri (2009) است. در این کتاب، گونه‌شناسی انواع الگوهای فضایی باز، بسته و پوشیده در خانه‌هایی مانند خانه‌های موجود در کرمان، کاشان، شیراز، همدان و رشت بررسی شده است. همچنین شیوه‌های ترکیب فضایی در همان شهرهایی که بیان شد، آمده است. گونه‌شناسی انواع شیوه‌های بسط و گسترش فضا نیز بررسی شده است. این کتاب به صورت متمرکز به کاشان نپرداخته و نتیجه‌گیری کلی از خانه‌های شهرهای مختلف کرده است اما در این پژوهش ترکیب فضایی تالار و سرپوشیده در ۲۵ مورد از خانه‌های کاشان بررسی می‌شود. دیگر پژوهش‌های مرتبط با خانه‌های کاشان، مطالعاتی است که در مرکز اسناد و مونوگرافی دانشگاه کاشان و شهیدبهشتی وجود دارد. در این پژوهش‌ها، به خانه‌های کاشان پرداخته شده است (Abdollahzadeh Barforosh, 1982; Asgarian, 1989; Golshan & Hafezifar, 2003; Miyanji, 1998) اما مسئله این است که در این پژوهش‌ها، خانه‌ها به صورت منفرد بررسی شده‌اند، یا اینکه به مقایسه چند خانه پرداخته شده است، ولی تمایز پژوهش پیش‌رو مقایسه تطبیقی ده خانه به عنوان مبنا و مطابقت دادن نتیجه با ۱۵ خانه دیگر است.

مقاله‌ای نیز در سال‌های اخیر درباره خانه‌های تاریخی سنندج در مجله صفا (Aghalatif and Kolyaii, 2018) و خانه‌های تاریخی مشهد در مجله مطالعات معماری ایران (Farahbakhsh, Hanachi and Ghanaei, 2017) چاپ شده است که اولی از نگاه فرهنگی و دومی از نگاه گونه‌شناسی خانه‌ها را بررسی می‌کنند. شاید بتوان نگاه مشابه این پژوهش را در پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد مطالعات معماری ایران در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ دانشگاه شهیدبهشتی دنبال کرد. این پایان‌نامه‌ها که به خانه‌های تاریخی در شهرهایی مانند مشهد (Mahmoudi, 2009)، اصفهان (Shahamat nejad, 2008) و تهران (Boka, 2008) پرداخته‌اند، نگاهی تقریباً مشابه را دنبال

جدول ۱. نمونه مبنای تالار شمال شرقی خانه بروجردی و سایر نمونه‌ها

تالارهایی که تنها با حیاط از یک سمت ارتباط دارند.						
شمال غربی خانه فاضل (هاشمیان)	شمال شرقی خانه کارخانه‌چی	شرقی خانه سجادی	جنوب شرقی خانه دستمالچی	شمال شرقی اندرونی خانه عباسیان	شمالی خانه صالح	نمونه مبنا شمال شرقی خانه بروجردی
						

در مرکز قرار می‌گیرد، در ده خانه غالباً در جبهه شمالی قرار دارند و از بین پانزده نمونه غالباً متمایل به جنوب هستند که فضای سرپوشیده در مرکز این نوع عرصه ساختار آن را انتظام می‌بخشد. در این عرصه‌ها، فضای مرتفع سرپوشیده در مرکز و ساختار فضایی عرصه‌ها دولایه است. برای بیان این نمونه ترکیب فضایی در عرصه شمال شرقی خانه آل‌یاسین بررسی شده است.

خوانش نمونه مبنا براساس مبانی و چارچوب‌های

تعریف شده

در بخش خوانش نمونه‌ها، از میان آنها یک نمونه که در اولویت بیشتر قرار دارد و از نظر نگارنده دل‌نشین‌تر و مفصل‌تر است، شرح داده شد که البته این نمونه از بین ده خانه است و پانزده خانه دیگر تنها در مثال‌ها ذکر شده‌اند. نمونه انتخاب شده برای هر دسته‌بندی پس از ذکر کلیاتی از چگونگی ترکیب فضاها براساس معیارهایی مانند شکل، مصالح، رنگ، نورپردازی، نماسازی، بازی سقف و کف و آرایش آنها^۱ به توصیف فضای میانی پرداخته شده است. چون تعداد عرصه‌ها زیاد است، باید با توجه به معیارهای ذکر شده یکی را به‌عنوان نمونه انتخاب کرد. همچنین در بررسی اجزای عرصه فضا و تحلیل و توصیف آن مهم است که چگونگی این توصیف را با معیارهایی که ذکر شد کامل می‌کنیم.

در عرصه شمال شرقی خانه بروجردی محور اصلی حیاط از فضای مرکزی تالار عبور می‌کند. دو طرف تالار نیز راهرو

انتخاب نمونه مبنا

وقتی تالار از یک سمت تنها به حیاط اشراف دارد، دو طرف تالار اتاق سهدری یا دو دری است و تالار به‌واسطه مهتابی، ایوان، رواق یا بدون هیچ واسطه‌ای به حیاط مرتبط می‌شود. در این نوشتار، ترکیب فضایی این نوع عرصه در عرصه شمال شرقی خانه بروجردی توضیح داده و خوانش این نمونه بررسی شده است. برای درک عرصه‌ای که تالار از عرض، مشرف به سرپوشیده فرعی است، به خوانش ترکیب فضایی در عرصه جنوبی خانه صالح پرداخته‌ایم. عرصه جنوبی خانه بروجردی و چگونگی ترکیب فضایی آن برای زمانی که تالار از سه طرف مشرف به سایر فضاهاست، بیان شده است. گاهی اوقات نیز تالار در وسط عرصه و از یک سمت به‌واسطه ایوان ستون‌دار (خانه حسینیان و خانه اصفهانیان) یا به‌واسطه ایوان (خانه بنی‌کاظمی) یا بی‌واسطه (خانه فاضل) به حیاط اصلی و از جبهه دیگر به حیاط خلوت پشتی اشراف دارد. برای این نوع عرصه، ترکیب فضایی در عرصه جنوبی خانه حسینیان شرح داده شده است.

نمونه دیگر زمانی است که تالار در مرکز عرصه و از یک سمت به‌واسطه مهتابی (تالار شمال غربی خانه طباطبایی و تالار شرقی خانه علاقه‌بند)، یا ایوان (تالار جنوب شرقی خانه طباطبایی) به حیاط اصلی و از دو جبهه دیگر به حیاط‌های فرعی اشراف دارد. درواقع فضاها این نوع عرصه تنها به حیاط اصلی، حیاط‌های فرعی، تالار، مهتابی یا ایوان خلاصه می‌شود. برای خوانش این نمونه عرصه جنوب شرقی خانه طباطبایی بررسی شده است. عرصه‌هایی که سرپوشیده

ندارند، در پایین اتاق سهدری و در بالا فضای نیمه‌باز به سرپوشیده‌ها در دو طرف اشراف دارند. در این عرصه، فضای اصلی تالار قرار دارد که روی محور اصلی حیاط است و سرپوشیده‌ها در کنج این عرصه در حاشیه قرار گرفته‌اند و مصالح کاه‌گلی آنها در مقایسه با سرپوشیده‌های اصلی در دیگر خانه‌ها دلیلی بر این ادعاست. تالار فضایی در قاعده مستطیل کشیده با شاه‌نشین مستطیل شکل است که در راستای طول مجاور با حیاط قرار دارد. مصالح فضای تالار یکسره سفید و از گچ است. نور این فضا در درجه اصلی از حیاط و بخشی هم از یکی از سرپوشیده‌هاست. نمای تالار رو به حیاط پنج‌دری با پنجره دایره‌ای شکل در بالاست، اما همین ضرباهنگ، با بازشوی سهدری رو به یکی از سرپوشیده‌ها تکرار می‌شود. سقف تالار بدون شکنج و گنبدی ساده در مرکز اوج می‌گیرد. کف تالار از حیاط اصلی و سرپوشیده‌های دو طرف آن ارتفاع می‌گیرد و فضا مستقل می‌شود (جدول ۲).

دسترسی و اتاق سهدری وجود دارد که اتاق سهدری دو طرف تالار جلوتر از آن و تنها در یک اشکوب قرار دارد ارتباط تالار با حیاط به‌واسطه مهتابی جلوی آن است. تالار در قاعده مستطیل کشیده با شاه‌نشین مستطیل است که دسترسی به آن از وسط ضلع کوچک‌تر شرقی صورت می‌گیرد. نور تالار تنها از حیاط تأمین می‌شود و تالار با نمای پنج‌دری به حیاط چشم‌انداز و اشراف دارد. سه بازشوی پنج‌دری نمای اصلی در یک قاب میانی هستند که به نمای تالار در وسط تأکید دارند. بیشترین نور از جبهه رو به حیاط است. حسن ختام نیز سقف تالار شمسه‌ای در مرکز است.

در عرصه جنوبی خانه صالح، تالار فضای مهم میانی محسوب می‌شود و در مرکز است. همچنین به‌واسطه ایوان به حیاط اصلی مرتبط می‌شود. دو طرف تالار دو سرپوشیده فرعی است که ارتباط تالار در این خانه با یکی از آنها منتفی است. دو طرف ایوان دو اتاق دودری قرار دارد که به حیاط اشراف دارند. روبه‌روی این اتاق‌ها که ارتباطی با سرپوشیده

جدول ۲. نمونه مبنای تالار جبهه جنوبی خانه صالح و سایر نمونه‌ها

تالار مرتبط به حیاط اصلی و دو طرف تالار دو سرپوشیده فرعی		
تالار جنوبی خانه صالح (نمونه مبنا)	تالار جنوب غربی و شمال شرقی حیاط‌های خانه عامری‌ها	تالار شمالی خانه خیریه
 	 	
راهنما: ۱. تالار ۲ ایوان ۳. سرپوشیده ۴. ورودی ۵. اتاق ۶. سهدری ۷. حیاط		

معنا می‌گیرند و با آنها سامان می‌یابند. اشراف تالار از عرض‌ها به دو سرپوشیده فرعی و از طول به‌واسطه ایوان به حیاط اصلی و از ضلع طولی دیگر به سرپوشیده اصلی که انتهای ترین فضا در این عرصه است به‌جز فضاهای عرصه وحدت می‌بخشد و ارتباط آنها را معنا می‌دهد. دو طرف ایوان اتاق‌های سهدری در

از مهم‌ترین اصول ترکیب شکل‌ها و فضاها در عرصه جنوبی خانه بروجردی حضور تالار و سرپوشیده به‌عنوان مرکز و قلب مشخص در عرصه است. این جبهه، جبهه‌ای استثنایی است که این دو فضا اجزای مختلف این عرصه را به وحدت معینی می‌کشد. سایر فضاها نیز از هم‌نشینی با این دو فضای مرکزی

مستقل یافته است و به این فضاها اشراف دارد (شکل ۱). فضای دیگری که در کنار تالار به سایر فضاها وحدت می‌بخشد، سرپوشیده اصلی است که حسن ختام این عرصه است. این فضا در قاعده مستطیل با گوشه‌های پخ است که پایین‌تر از سایر فضاها فضای مستقلی دارد. سقف یزدی‌بندی بیشترین مرکز توجه و نقطه عطف فضاست که فضا را در تسلط کامل خود دارد. سقف به واسطه نورگیرهایی که در جای‌جای هندسه لوزی مقعر «آلت هندسی سینه فخری» تعبیه شده درخشان و تمام‌کننده سخن فضاست. مرکزی که مانند حیاط مسقف مستقل مورد توجه سایر فضاهاست و تالار از ضلع بزرگ‌تر و دو اتاق سهدری در عرض در دو طبقه به آن اشراف دارند. کف سرپوشیده پایین‌تر از سایر فضاها به استقلال فضای سرپوشیده کمک می‌کند.

دوطبقه بیرون زده‌اند و راهرو حد واسط آنها با ایوان است. تالار در قاعده، شکل مستطیل با شاه‌نشین دارد. یک فضای میانی در قلب این عرصه است که فضاهای پیرامونی را در سه لایه به وحدت می‌کشاند. رنگ سفید مصالح گچی دیوارهای تالار به آن خلوص می‌بخشند؛ در حالی که سرپوشیده اصلی پشت تالار مکانی برای بازی نور و رنگ است. چهار نمای تالار قاب مستطیل مرتفع میانی و دو طرف آن باز شو قوسی در پایین و بالاست. در واقع نمای تالار به فضاهای مجاور قاب‌بندی مشخص و منظمی دارد و چارچوب‌های بی‌قاعده و هندسه غیرمعمول ندارد. سقف تالار و ایوان جلوی آن صاف است و در برابر شکنج‌سازی سقف سرپوشیده اصلی و سرپوشیده‌های فرعی «یزدی‌بندی» ساده و با کفی بالاتر از این فضاها شخصیتی

شکل ۱. تالار جبهه جنوبی خانه بروجردی

راست: دید از تالار به سرپوشیده اصلی   چپ: دید از سرپوشیده فرعی به تالار
منبع: عکس‌ها (آرشبو شخصی نویسنده) نقشه (Haji Qasemi, 1996)

اشراف دارند. راهرو دسترسی دو طرف تالار از ایوان به اتاق‌های سهدری پشتی راه می‌برد. چهار اتاق اطراف سهدری که عنصر مهم و میانی تالار نظم و وحدت‌دهنده آنهاست، هندسه کاملی دارند. هم‌نشینی این فضا در کنار هم سبب ادغام یا ایجاد فضاهایی با شکل هندسی ترکیبی نشده است. تالار در قاعده هندسه مستطیل کشیده با شاه‌نشین دارد. شاه‌نشین در این تالار بسته

در عرصه جنوبی خانه حسینیان تالار با بیشترین دهنه در وسط فضای مرکزی این عرصه است که به واسطه ایوان به حیاط اصلی و به واسطه شاه‌نشین به حیاط خلوت پشتی اشراف دارد. فضاهای عرصه در دو لایه می‌آیند. یک لایه اتاق‌های سهدری دو طرف تالار که به حیاط اصلی از عرض اشراف دارند و یک لایه اتاق‌های سهدری دو طرف شاه‌نشین که از طول به حیاط خلوت

نزدیک‌تر می‌کند. دو ضلع جانبی تالار در پایین با راهروی دسترسی و در بالا با فضایی که به تالار مشرف است مرتبط می‌شود. سقف ساده گنبدی سراسر فضا را می‌پوشاند و برخلاف تالارخانه بنی کاظمی ساده و بدون تزئینات است. در واقع سقف با سطوح تقریباً صاف بدنه‌ها و بدون شکست در هماهنگی با آنهاست. کف تالار بالاتر از حیاط اصلی و حیاط پشتی و به هر دوی آنها اشراف دارد و با قرارگیری روی محور بهترین حالت و چشم‌انداز را به حیاطها دارد (جدول ۳).

و محصور نیست و به حیاط خلوت پشتی گشایش دارد. رنگ فضای تالار یکسره سفید و از گچ است که به فضا خلوص، سادگی و لطافت می‌بخشد. بیشترین نورپردازی به واسطه ضلع‌های مجاور حیاطهاست. در این ضلع‌ها ضرباهنگ قاب میانی با سه بازشو در نمای حیاط اصلی و حیاط پشتی یکسان است (البته نمای اصلی پنج‌دری است). سطح دیوارها طاقچه و رف قوسی‌شکل دارند و دیوارهای مرتفع تالار را تقسیم‌بندی می‌کنند و نظم می‌بخشند و مقیاس فضا را به مقیاس انسانی

جدول ۳. نمونه مبنای تالار جنوبی خانه حسینیان و سایر نمونه‌ها

تالار مرتبط به حیاط اصلی و حیاط خلوت پشتی			
تالار جنوب شرقی خانه فاضل (هاشمیان)	تالار شمال غرب خانه اصفهانیان	تالار جنوبی خانه بنی کاظمی	تالار جنوبی خانه حسینیان (نمونه مبنا)
			
<p>راهنما: ۱. تالار ۲. حیاط فرعی ۳. حیاط اصلی ۴. ورودی ۵. سه‌دری ۶. راهرو ۷. اتاق</p>			

حیاطهاست. تالار از سه جبهه به حیاط‌های پیرامونی چشم‌انداز دارد. تالار فضایی به قاعده مستطیل با شاه‌نشین مستطیل‌شکل است. رنگ دیوارها سفید با مصالح گچ است که با ترکیب رنگی حاصل از شیشه‌های رنگی پنجره‌ها و خطوط رنگی لبه نقش لوزی‌های سقف ادغام می‌شود و با ترکیبی از رنگ‌ها به فضا تنوع و پویایی می‌دهد. نور فضا بیشتر از جداره اصلی رو به حیاط و در اولویت بعدی از ضلع‌های کوچک‌تر است. هدف از بازشوها و ترکیب رنگ‌ها بیشتر نورپردازی و بازی با نور تا تأمین صرف نور است. بازشوهای رنگی در متن تاریک نور ملایمی را وارد فضا می‌کند. ضلع رو به حیاط نمایی پرکار دارد که دو ضلع

در عرصه جنوب شرقی خانه طباطبایی در واقع تالار به حیاط‌های فرعی و حیاط اصلی چشم‌انداز دارد. از طول به واسطه ایوان به حیاط اصلی و از عرض به حیاط‌های خلوت هشت و نیم‌هشت اشراف دارد. فضاهای این عرصه، فضای میانی و مهم تالار در مرکز، ایوان جلوی آن، اتاق سه‌دری دو طرف ایوان و حیاط‌های هشت و نیم‌هشت دو طرف تالار است. اتاق‌های سه‌دری دو طرف ایوان حجم‌های بیرون‌زده‌ای هستند و در اشکوب دوم فضای نیمه‌بازی دارند که از دو سو به حیاط اصلی و حیاط هشت و نیم‌هشت گشایش دارند. در این عرصه حیاط‌های هشت و نیم‌هشت در دو طرف تالار فضایی مرکزگرا هستند که چشم‌انداز فضاهای پیرامون به این

دارد و تزیینات یزدی‌بندی سقف را مانند جداره‌ها پرکار جلوه می‌دهند. سقف با تکرار مدول لوزی مقعر از گوشه‌ها شروع می‌شود و در مرکز شمسه حسن ختام آن است. سقف شاه‌نشین هم با همان تزیینات متمایل به سقف اصلی است. کف فضای تالار که فضایی نظم‌دهنده و انسجام‌بخش است از سایر فضاها بالاتر است و شخصیت مستقلی دارد (جدول ۴).

کوچک‌تر در مقابل آن کمتر به چشم می‌آید. نمای اصلی یک قاب میانی پنج‌دردی در دو طبقه با قاب مستطیل و قوسی به‌ترتیب در پایین و بالاست که دو طرف این قاب میانی بازشو در پایین و طاق‌نما در بالاست. همین ضرباهنگ در ضلع‌های کوچک‌تر هم وجود دارد، با این تفاوت که قاب میانی سه‌دردی است و در بالا فقط طاق‌نما دارد. سقف، فضا را در سیطره کامل

جدول ۴. نمونه مبنای تالار جبهه جنوب شرقی خانه طباطبایی و سایر نمونه‌ها

تالارهای مرتبط با حیاط اصلی و دو حیاط فرعی		
تالار جنوب شرقی خانه طباطبایی (نمونه مبنا)	تالار شمال غربی خانه طباطبایی	تالار شرقی خانه علاقه‌بند
		
<p>راه‌نما: ۱. تالار ۲. حیاط فرعی ۳. حیاط اصلی ۴. ایوان ۵. مهتابی ۶. ورودی ۷. سه‌دردی</p>		

است که با گره‌های چوبی بازشوها، خطوط رنگی لبه لوزی‌های مقعر یزدی‌بندی سقف و ازاره آجری تنوع می‌یابد. سقف از تکرار مدول لوزی مقعر سقف از گوشه به مرکز می‌رسد و حسن ختام آن در مرکز نورگیر هشت‌ضلعی است که روی ضلع‌های آن دیوارهای مشبک قرار دارند. اگرچه سرپوشیده فضایی به ارتفاع دو طبقه است، تقسیم‌بندی بدنه‌ها و یزدی‌بندی سقف مقیاس فضا را می‌شکند. بدنه‌های سرپوشیده با ازاره آجری از کف متمایز می‌شود و کف سرپوشیده پایین‌تر از سایر فضاها فضایی مستقل است. حوض آب را تنها در این سرپوشیده در بین ده خانه داریم.

در عرصه شمال شرقی خانه آل‌یاسین فضای سرپوشیده در مرکز قرار گرفته است که به‌دلیل وجود تالاری روی محور اصلی، به‌شکلی غیرمستقیم با حیاط اصلی مرتبط می‌شود. یکی دیگر از فضاهای مشرف به سرپوشیده تالار چلیپایی است که از یک طرف به سرپوشیده و از ضلع دیگر به حیاط‌خلوت پشتی اشراف دارد. روبه‌روی هرکدام از این تالارها در پایین اتاق سه‌دردی و در بالا فضایی است که به سرپوشیده اشراف دارند. این دو تالار و فضاهای روبه‌روی آن روی یک محور نیستند و این نوع ترکیب‌بندی فضاهای پیرامون سرپوشیده به فضا پویایی و تنوع می‌دهد و چشم را در فضا به گردش درمی‌آورد. در این عرصه تالار، راهروهای دو طرف آن و اتاق‌های سه‌دردی دو طرف تالار به حیاط مرتبط هستند و ارتباط اتاق‌های سه‌دردی با سرپوشیده منتفی است. سرپوشیده در قاعده مربعی با گوشه‌های پخ‌خورده است که این شکل بر ویژگی مرکزگرایی فضا می‌افزاید. مصالح فضا از گچ سفید

این حالت در تالارهای یک‌سویه و دوسویه اتفاق می‌افتد که در ادامه شرح چگونگی ترکیب فضاهای آن بیان خواهد شد. تالارهای یک‌سویه گاهی به فضاهای مجاور اشراف دارند و از عرصه تالار یک‌سویه که بیان شد، پیچیده‌تر هستند. در واقع افزون بر ارتباط مهم با حیاط اصلی از دو ضلع کوچک‌تر به سرپوشیده‌های فرعی اشراف دارند، یا علاوه بر ارتباط با سرپوشیده‌های فرعی، تالار از ضلع طولی دیگر به سرپوشیده یا حوض‌خانه اشراف پیدا می‌کند. در این حالت تالار از چهارسو به فضاهای مجاور خود اشراف دارد که حسن ختام این نوع عرصه در انتهای حوض‌خانه یا سرپوشیده است (جدول ۵).

دسته‌بندی برای نحوه قرارگیری اجزا در کنار یکدیگر

در عرصه تالار در مرکز فضای متمرکز تالار وسط است که به فضاهای مجاور خود اشراف دارد. این نوع عرصه بر مبنی انواع تالارها (فضای میانی) شکل‌های گوناگونی می‌یابد. در واقع وقتی تالار از یک، دو، یا سه سمت به حیاط گشوده شود، به ترتیب آن را تالار یک، دو و سه‌سویه می‌نامیم. منظور از حیاط هر نوع حیاطی، یعنی اصلی، خدماتی، خلوت پشتی و خصوصی است (جدول ۲). در مواردی افزون بر ارتباط با حیاط، فضاهایی در کنار تالار قرار دارند که تالار به آنها اشراف دارد.

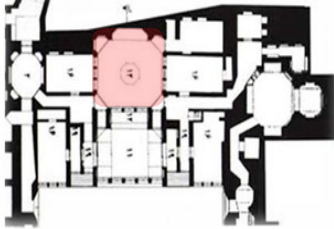

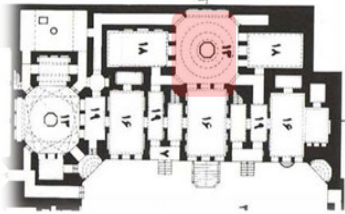

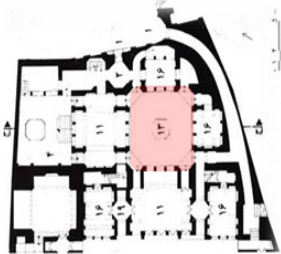

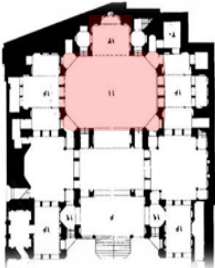
جدول ۵. انواع تالار

تالار سه‌سویه	تالار دوسویه	تالار یک‌سویه
		تالار یک‌سویه از عرض مشرف به سرپوشیده فرعی
		تالار یک‌سویه از سه طرف مشرف به سایر فضاها

است و سرپوشیده فضای اصلی است. در این نوع عرصه، سرپوشیده فضایی برای چشم‌انداز سایر فضاهاست که به واسطه فضاهای حاشیه‌ای اعتبار می‌یابد (جدول ۶).

ارتباط میان سرپوشیده و حیاط به واسطه ایوان (خانه عطارها)، اتاق سه‌دري (خانه بنی‌کازمی) یا تالار است. فضاها از سه یا در نمونه‌ای مانند خانه آل‌یاسین در چهار جبهه به سرپوشیده اشراف دارند. در شش نمونه ورود از همین عرصه

جدول ۶. عرصه سرپوشیده در مرکز از میان ده خانه
منبع: عکس‌ها (Taki, 2015)، نقشه‌ها (Haji Qasemi, 1996)

عرصه سرپوشیده در مرکز از میان ده نمونه اصلی			
  	خانه شریفیان	جبهه شمالی	
  	خانه بنی کاظمی		
  	خانه آل یاسین		جبهه شمال شرقی
  	خانه بروجرودی		جبهه جنوبی

نتیجه‌گیری

عرصه‌های اصلی حول دو فضای مهم تالار و سرپوشیده شکل می‌گیرند. این فضاها روی محور اصلی حیاط قرار می‌گیرند و به فضاهای اطراف (در نمونه تالار) یا فضاهای اطراف به آنها (در سرپوشیده) اشراف دارند. فضای میانی انتظام‌دهنده سایر

درباره خانه‌ها سخن بسیاری می‌توان گفت، ولی محدودیت اصلی و بحث درباره عرصه‌های اصلی است و چگونگی ترکیبات فضایی در این عرصه‌ها اهمیت دارد. از بررسی‌ها این چنین به دست آمد که ترکیب فضاها در

بهشتی، با عنوان «بررسی معماری خانه‌های کاشان دوره قاجار» به راهنمایی مهندس کامبیز حاجی‌قاسمی است.

منابع مالی

منابع مالی این مطالعه توسط نویسندگان تهیه شده است.

تعارض منافع

بین نویسندگان هیچ‌گونه تعارضی در منافع وجود ندارد.

پی‌نوشت‌ها

۱. معیارهای توصیف فضاها برگرفته از برخی معیارهای ذکر شده در کتاب خشت و خیال (Nav ā'i & Hāji Qāssemi, 2009) است.
۲. این عرصه همچنین می‌توانست در یک دسته‌بندی جداگانه تالار و سرپوشیده در مرکز بیاید، اما در دو دسته سرپوشیده در مرکز و تالار در مرکز قرار گرفت. در کنار توصیف و شرح فضای تالار در این عرصه اندکی به فضای سرپوشیده هم پرداخته شد.

References

- Abdollahzadeh Barforosh, M. (1982). *Kashan Housing Typology*. Archive and Architectural Research Center. Architecture and Urban Planning Faculty. Shahid Beheshti University. [in Persian]
- Aghalatif, A., & Kolyaai, V. (2018). Sanandaj Historic Houses; the Reading of Physicality from a Life Culture Point of View, *Soffeh*, 80, 111-131. [in Persian]
- Aminian, S. (1999). Historical Houses of Kashan. In *Second Congress on the History of Architecture and Urban Planning in Iran (Vol. 2, PP. 256-274)*. Tehran: Cultural Heritage Organization. [in Persian]
- Asgarian, M., & Arta, S. (1989). *Sharifian Home*. Archive and Architectural Research Center. Architecture and Urban Planning Faculty. Shahid Beheshti University. [in Persian]
- Boka, Sh. (2008). *Tehran Historical Houses in Qajar era*. M.A thesis. Architecture and Urban Planning Faculty. Shahid Beheshti University. [in Persian]
- Farahbakhsh, M., Hanachi, P., & Ghanaei, M. (2017). Typology of Historical Houses in the Old City Fabric of Mashhad, From the Early Qajar to the Late Pahlavi I Era. *Journal of Iranian Architecture Studies*, 12, 97-116. [in Persian]

فضاهاست و آنها را به وحدت و نظم می‌کشاند. در عرصه تالار در مرکز، ارتباط میان تالار و حیاط همواره در اولویت است. در کنار آن تالار در گشایشی یک، دو یا سه‌سویه به سایر فضاها مرتبط می‌شود که یکی از ترکیبات پیچیده زمانی است که تالار از یک سو به حیاط و از سه سوی دیگر به سایر فضاها مشرف است. بیشترین و مهم‌ترین ارتباط تالار با حیاط است که در نمونه‌هایی می‌تواند کنار حیاط اصلی و همچنین یک یا دو حیاط خدماتی یا خلوت قرار بگیرد. در عرصه سرپوشیده در مرکز ارتباط مستقیم فضای میانی با حیاط اصلی قطع می‌شود و فضای میانی که غالباً تناسبات یک نورگیر سقفی دارد، عنصر مهمی در عرصه است که سایر فضاها به آن چشم‌انداز دارند. دو عنصر اصلی و میانی به‌ویژه سرپوشیده، فضا را در اختیار دارد و این اهمیت در ابعاد، تناسبات، تزئینات، مقیاس، مکان‌گزینی، شکل سقف و نور فضا متجلی می‌شود.

سپاسگزاری

این مقاله برگرفته از پایان‌نامه نویسنده مقاله در مقطع کارشناسی ارشد مطالعات معماری ایران دانشگاه شهید

- Farokhyar, Hossein. (1991). A Glance to the monuments of Kashan. Kashan: Kashan Cultural Heritage Organization. [in Persian]
- Golshan, F., & Hafezifar, M. (2003). *Bakuchi and Taj Homes*. Archive and Architectural Research Center. Architecture and Urban Planning Faculty. Shahid Beheshti University. [in Persian]
- Mahmoudi, M. (2009). *Mashad Historical Houses in Qajar era*. M.A thesis. Architecture and Urban Planning Faculty. Shahid Beheshti University. [in Persian]
- Mijanji, M. (1998). *Bakuchi Home*. Archive and Architectural Research Center. Architecture and Urban Planning Faculty. Shahid Beheshti University. [in Persian]
- Naraghi, H. (2005). *Historical Monuments in Kashan and Natanz*. Tehran: Anjoman Asar va Mafakher Farhangi. [in Persian]
- Nav ā'i, K., & Hāji Qāssemi, K. (2009). *Khesht-o Khiāl, An Interpretation of Iranian Islamic Architecture*. Tehran: Soroush. [in Persian]

- Haeri, M. R. (2009). *House in Culture and Nature of Iran*. Tehran: Architecture and Urban Development Research Center. [in Persian]
- Haji Qasemi, K. (1996). *Ganjnameh, Mansions of Kashan*. Tehran: Shahid Beheshti University. [in Persian]
- Shahamat nejad, Sh. (2008). *Isfahan Historical Houses in Qajar Era*. M.A thesis. Architecture and Urban Planning Faculty. Shahid Beheshti University. [in Persian]
- Taki, N. (2015). *Pearl of Desert: Architectural Analysis of Kashan Historical Houses in Qajar era*. Tehran: Simaye Danesh. [in Persian]
- Żarrābi, R. K. (Ed.). (1956). *Tāriḳ-e Kāšān (Mer'āt al-Qāsān)* (3rd ed.). Tehran: Farhang-e Irān zamin. [in Persian]